

Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi

Kavram, Beceri ve Değer Odaklı

Prof. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN · Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

Prof. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN - Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

OKUL DIŞI SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ Kavram, Beceri ve Değer Odaklı

ISBN 978-625-6287-48-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eđt. Dan. Hizm. Tic. AŐ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Ağustos 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Hasan Şeritoğlu
Dil Editörü: Sümeyye Doğan & Ersin Mazak

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Őti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Şehit öğretmenlerimiz anısına...

ÖN SÖZ

Günümüz insanının sahip olması gereken nitelikler değişmiştir. İnsanların yaşamış olduğu çağa ve toplumlara uygun bireyler olabilmeleri için daha bütüncül özelliklere sahip olunması gerekir. Geçmişte bilgiyi bilmek önemliydi. Lakin günümüzde bilgiden yeni bilgiler üretmek, büyük bilgiye sahip olmak ve bilgileri işleyebilmek daha önemli hale gelmiştir. Bu durum ise çağa uygun, toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek çok yönlü birçok beceriye sahip olunmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda bireylerin yaşamış olduğu topluma ve çağa uyum sağlayabilen mutlu bireyler olabilmeleri için birtakım değerlere de sahip olmalıdırlar. Kuşkusuz bireylerin bu kadar çok yönlü gelişimi onlara geleneksel sınıf ortamlarında klasik yöntemlerle sunulan eğitim öğretim faaliyetleri ile mümkün değildir. Bahsi geçen hususların sağlanması noktasında okul dışı ortamlar eğitim-öğretim süreçlerine dâhil olmuştur.

Esasen eğitim-öğretim okul içi ve okul dışı faaliyetleri içine alan oldukça kapsamlı uzun soluklu bir süreçtir. Tüm bu süreçlerde sınıf ve okul içi ilk aklan gelen ortamlardır. Ancak okul dışı ortamlardan yoksun bir eğitim-öğretim süreci bireyleri her yönüyle gelişmesi noktasında eksik kalacaktır. Dolayısıyla bireylerin bilişsel olduğu kadar duyuşsal ve psikomotor alanlarına yönelik olarak da geliştirilip yaşama hazırlanmaları gerekmektedir. Özellikle sınıf içi uygulamalar yoluyla kazanılan bilgilerin yaşama aktarılması noktasında sahip olunması gereken birtakım beceriler ve nitelikler için en uygun ortamı ise okul dışı ortamlar sağlayabilmektedir. Bu bağlamda eğitim-öğretim süreçlerinin sınıf içi uygulamalarla sınırlı kalmaması ve okul dışına taşınması, bireylerin bütüncül bir şekilde gelişmesine ve gerçek anlamda hayata hazırlanmasına imkân verebilmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin en önemli amacı, bireyleri başta yaşadıkları ülkeyi ve dünyayı daha yakından tanımalarını ve anlamaları sağlayarak onları toplumsal hayata hazırlamaktır. Bunun için ise sosyal bilgiler dersi sosyal bilimlerin birçok disiplinine ait birtakım bilgileri bütüncül bir anlayışla ve farklı bilim dallarıyla da ilişkilendirerek bireylere sunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin çok yönlü gelişimlerine de odaklanmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi ile okul dışı ortamların kesişen birçok ortak noktası söz konusudur. Hatta dersin içeriği ve amacından dolayı okul dışı ortamları sosyal bilgiler dersinin laboratuvarı olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

Bu eser, bireylerin bütüncül bir şekilde çok yönlü gelişimlerini ve hayata hazırlanmasını sağlamada önemli bir misyon üstlenen sosyal bilgiler derslerinin okul dışı ortamlarda yürütülmesine ilişkin olarak sosyal bilgiler öğretmenlerine ve öğretmen adaylarına rehberlik etmesi amacıyla hazırlanmıştır. Eserde öncelikle

okul dışı eğitim ve öğretimin teorik çerçevesi ortaya konulmuş ve farklı öğrenme yaklaşımları, yöntem ve teknikleri ile ilişkileri ele alınmıştır. Daha sonra ise sosyal bilgiler öğretiminde okul dışı eğitim-öğretimin yeri ve programlardaki durumu ortaya konulmuştur. Özellikle bireylerin çok yönlü ve bütüncül gelişimleri temelinde bilgi, beceri ve değerlerin kazanılması bağlamında okul dışı sosyal bilgiler dersi eğitim öğretim süreçlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu süreçlere ilişkin birtakım etkinlik/uygulama örnekleri de sunulmuştur. Son olarak ise okul dışı ortamlarda gerçekleştirilen sosyal bilgiler derslerindeki ölçme ve değerlendirme araç ve uygulamalarının nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiğine değinilmiştir.

Hiç kuşku yoktur ki bir eserin ortaya çıkması ciddi emek ve mesai gerektirir. Dolayısıyla bu eserin ortaya çıkmasında bazı kişilerin ve kurumun katkıları olmuştur. Öncelikle bu eserde Türkçe dil bilgisi ve imla kuralları çerçevesinde okuyup düzeltmeler yaparak katkı sağlayanlardan başta Edebiyat öğretmeni ve bilim uzmanı olan sevgili Sümeyye Doğan'a ve Türkçe öğretmeni ve bilim uzmanı olan Ersin Mazak'a ayrı ayrı sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Kitabın kapak tasarımına yapmış olduğu katkılar için bilim uzmanı Hasan Şeritoğlu'na ise hassaten çok teşekkür ederiz. Ayrıca eserin yayına hazırlanmasında ve basım sürecinde büyük katkıları olan Pegem Akademi'ye ve çalışanlarına da özellikle şükranlarımızı bir borç biliriz.

Prof. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN

Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

Ağustos, 2024

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM

OKUL DIŞI EĞİTİM VE ÖĞRENME

Giriş.....	1
Eğitim ve Öğretim.....	3
Okul Dışı Eğitim ve Öğretim.....	12
Okul Dışı Eğitim ve Öğretimin Amacı ve Önemi.....	23
Okul Dışı Eğitim ve Öğretimin Özellikleri.....	26
Okul Dışı Eğitim ve Öğretim Süreci.....	31
Okul Dışı Eğitim ve Öğretim Ortamları.....	35
Sonuç.....	40
Kaynakça.....	43

2. BÖLÜM

OKUL DIŞI VE ÖĞRENME YAKLAŞIMLARI

Giriş.....	49
Okul Dışı Eğitim ve Öğretimin Tarihsel Gelişimi.....	50
Okul Dışı Eğitim ve Öğretimin Felsefi Temelleri.....	55
Okul Dışı ve Öğrenme Yaklaşımları.....	59
Yapılandırıcılık ve Okul Dışı Eğitim.....	60
Proje Temelli Öğrenme ve Okul Dışı Eğitim.....	62
Araştırmaya-Sorgulamaya Dayalı Öğrenme ve Okul Dışı Eğitim.....	64
Çoklu Zekâ Yaklaşımı ve Okul Dışı Eğitim.....	65
Aktif Öğrenme ve Okul Dışı Eğitim.....	67
Deneyim Temelli Öğrenme ve Okul Dışı Eğitim.....	68
Dönüştürücü Öğrenme ve Okul Dışı Eğitim.....	70
Otantik Öğrenme ve Okul Dışı Eğitim.....	71
Orman Okulları ve Okul Dışı Eğitim.....	71
Okul Dışı Eğitim-Öğretim Sürecinde Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	73
Sonuç.....	82
Kaynakça.....	84

3. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ VE OKUL DIŞI EĞİTİM

Giriş.....	89
Sosyal Bilgiler	90
Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Okul Dışı Eğitim	94
Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları ve Okul Dışı Eğitim	99
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Okul Dışı Eğitim Ortamları	105
Müzeler	105
Tarihi Çevreler	110
Doğal Çevre	114
Yerel Tarih	118
Sözlü Tarih	122
Toplumsal Mekânlar	124
Okul Dışı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Etkinlik Süreci.....	127
Okul Dışı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler.....	130
Sonuç.....	132
Kaynakça	133

4. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAMLARINDA OKUL DIŞI EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Giriş.....	137
Programlar ve Okul Dışı Eğitim.....	138
Türkiye’de Sosyal Bilgiler Programları ve Okul Dışı Eğitim	140
İlkokul Programlarında Sosyal Bilgiler ve Okul Dışı Eğitim	140
Ortaokul Programlarında Sosyal Bilgiler ve Okul Dışı Eğitim	153
1997 İlköğretim Okulu Programında Sosyal Bilgiler ve Okul Dışı Eğitim.....	162
2005 Sosyal Bilgiler Programı ve Okul Dışı Eğitim	164
2015 Sosyal Bilgiler Programı ve Okul Dışı Eğitim	166
2018 Sosyal Bilgiler Programı ve Okul Dışı Eğitim	167
2024 Sosyal Bilgiler Programı ve Okul Dışı Eğitim.....	169
Sonuç	175
Kaynakça	179

5. BÖLÜM

OKUL DIŞI SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNDE KAVRAM ÖĞRETİMİ

Giriş.....	181
Kavram Nedir?	182
Kavram Öğretimi.....	185
Sosyal Bilgiler Derslerinde Kavram Öğretimi	189
Sosyal Bilgiler Derslerinde Okul Dışı Ortamlarda Kavram Öğretimi	204
Sosyal Bilgiler Dersinde Okul Dışı Ortamlarda Kavram Öğretimi Uygulamaları ...	210
Sonuç.....	212
Etkinlik Örneği.....	214
Kaynakça	215

6. BÖLÜM

OKUL DIŞI SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNDE BECERİ EĞİTİMİ

Giriş	219
Beceri Nedir?.....	220
Beceri Eğitimi	222
Sosyal Bilgiler Derslerinde Beceri Eğitimi	226
Sosyal Bilgiler Derslerinde Okul Dışı Ortamlarda Beceri Eğitimi	239
Sosyal Bilgiler Derslerinde Okul Dışı Ortamlarda Beceri Eğitimi Uygulamaları.....	245
Sonuç.....	249
Etkinlik Örneği.....	251
Kaynakça	252

7. BÖLÜM

OKUL DIŞI SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNDE DEĞER EĞİTİMİ

Giriş.....	255
Değer Nedir?	257
Değer Eğitimi	259
Değer Eğitimi Paydaşları.....	262
Değer Eğitimi Süreçleri	266
Türkiye'de Değer Eğitimi.....	270
Sosyal Bilgiler Derslerinde Değer Eğitimi.....	273
Sosyal Bilgiler Derslerinde Okul Dışı Ortamlarda Değer Eğitimi.....	285
Sosyal Bilgiler Derslerinde Okul Dışı Ortamlarda Değer Eğitimi Uygulamaları.....	290

Sonuç.....	293
Etkinlik Örneği.....	295
Kaynakça.....	296

8. BÖLÜM

OKUL DIŞI SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Giriş.....	301
Sosyal Bilgiler Derslerinde Ölçme ve Değerlendirme	303
Okul Dışı Eğitim Ortamlarında Ölçme ve Değerlendirme	309
Okul Dışı Sosyal Bilgiler Derslerinde Ölçme ve Değerlendirme	315
Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubrikler).....	317
Görüşme	319
Gözlem	321
Öz Değerlendirme.....	323
Akran Değerlendirme	324
Grup Değerlendirme	326
Öğrenci Ürün Dosyası (Portfolyo).....	327
Performans Görevleri	330
Proje görevleri.....	332
Sonuç.....	334
Kaynakça	336

1. BÖLÜM

OKUL DIŞI EĞİTİM VE ÖĞRENME

1. Giriş

Eğitim, insan hayatının ve toplumsal yaőamın vazgeçilmez bir olgusudur. İlk insanlardan başlayıp günümüze kadar devam eden bir süreci ifade etmektedir. Eğitim; geçmişten bugüne, bugünden de geleceğe köprü vazifesi görmektedir. Eğitimin bu işlevi sayesinde insanlar, toplumlar ve çağlar arasında bilgi, beceri ve değerler taşınmaktadır. Bu bağlamda bugünün insanı yüzyıllar önce yaşamış insan ve toplumlar tarafından üretilen bir bilgiyi, oluşturulan bir değeri ve geliştirilen bir beceriyi günlük hayata aktarabilmektedir. İnsanlar, toplumlar ve çağlar arasında bu bağlantıyı kuran en asli unsur eğitimidir. Eğitim bu bağlantıyı kurarak aktarımı gerçekleştirirken kimi zaman profesyonellerce hazırlanmış planlı etkinliklerden yararlanmakta kimi zaman da bilinçsiz yürütölen faaliyetleri içermektedir. Bilinçli ya da bilinçsiz yapılan bu faaliyetlerle toplumun sahip olduğu birtakım özellikler bireylere kavratılmaya ve benimsetilmeye çalışılmaktadır.

Eğitimin temelinde bireylerin topluma farklı yönlerden uyumunun sağlanması yatmaktadır. Bu durum kültürlenme kavramıyla ifade edilmektedir. Kültürlenme sürecinde, bireyin kişilik yapısı içinde doğduğu ve yetiştiği kültür tarafından oluşturulmaktadır (Fidan, 2012). Kültürlenme sürecinde birey kimi zaman farkındayken çoğu zaman farkında olmadan sürecin bir parçası olmaktadır. Böylece birey içinde doğduğu toplumun öğeleriyle kültürlenmektedir. Kültürlenmek “*bir arada bulunan iki bireyin veya etnik grubun değer yargıları ile kültürel birikiminin özellikleri birbirinden etkilenerek değışikliğe uğrama*” şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2005). Tarihsel süreçte kültürlenme ve kültürlenmek sürekli olagelmıştır. Yetişkin bireyler, otoriteler, toplumlar kültürlenme sürecinde eğitimden sıklıkla yararlanmaktadır. Çünkü eğitim ile kültürlenme arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Hatta eğitim, özünde bir kültürlenme olarak da ifade edilebilir. Gerek kültürel aktarım gerekse bireylerin kendilerini gerçekleştirme çabaları eğitimi toplumlar ve insanlar için önemli kılmıştır.

Eğitimin başlangıç noktasını genç nesillerin geleceğe hazırlanması oluşturmaktadır. “*Nasıl bir toplum inşa etmeliyiz?*” ve “*Nasıl bir gençlik istiyoruz?*” sorularının cevabı eğitimin temel hareket noktasını oluşturmaktadır. İhtiyaç, zorunluklar, öncelikler ve gereklilik durumu; bu sorulara verilen cevapları değiştirdiği için eğitimin hedefleri de ona göre şekillenmiştir. Örneğin; Sümerler zamanında yaşayan hayvancılıkla uğraşan bir bireyden, feodalite zamanında yaşayan bir köylüden, sanayi devriminde yaşayan bir işçi ailesinden ve günümüzde yaşayan bir kişiden beklenen donanım, yetişmişlik ve davranış türleri farklılık göstermektedir. Çünkü zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre bireyden beklenen beceri, değer, tutum ve davranışlar değişmektedir. Nitekim bugünün toplumlarının eski toplumlara göre daha karmaşık çevreler ve ilişkiler ağı içinde varlıklarını sürdürmeleri (Okumuşlar, 2014) bugünün bireylerinden beklenen özellikleri de değiştirmiştir. Bu durum da günümüz eğitim sürecinin geçmişten farklı olmasına neden olmuştur.

Farklı zaman dilimindeki bireylere yönelik gerçekleştirilecek olan eğitimin farklı amaçları olduğu gibi aynı dönemde yaşayan bireylerin de içinde yaşadığı topluluğa göre de eğitimin amaçları değişebilmektedir. Örneğin “mesleki” eğitim veren Sümer okulları yazman yetiştirmeyi hedeflerken (Yapıcı, 2011) günümüz okulları birçok alandan beceri ve yetkinliklerle donatılmış bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir. Benzer şekilde sağlık meslek lisesinde eğitim gören bir öğrenciden beklenen ile fen lisesi öğrencilerinden beklenen kazanımlar aynı değildir. Kreşe giden bir çocuk ile lisans düzeyi eğitim alan bir bireyin hedefleri farklılaşabilmektedir. Hatta gelişmiş devletlerde dünyaya gelen bir bireyle gelişmemiş bir ülkedeki bireyden beklenen özellikler, dolayısıyla da bu özelliklerin oluşmasını sağlayacak eğitim süreçleri farklılaşmaktadır.

Eğitim uygulamaları da geçmişten günümüze değişim ve gelişim göstermiştir. Zamanla ailelerin ve toplumun genç nesillerin yetiştirilmesi konusunda yetersiz kalması ve yetişmiş insan gücüne duyulan ihtiyaç neticesinde eğitim daha planlı bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bu duruma ilişkin olarak Fidan (2012) “*Toplumlar geliştikçe iş bölümü çeşitlenir. Meslek yaşamı uzmanlaşmayı gerektirir. Artık, birçok bilgi ve becerinin uzmanlarca verilmesi zorunluluk hâline gelir. Aile, sokak ve iş yeri gittikçe gelişen ve çeşitlenen teknolojilerin aktarılmasını başaramaz.*” şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla bu aktarma görevini okullar üstlenmiştir. Durkheimé (2016) göre okullar, çocukları ailelerin tek tip yetiştirmelerinden ve yetersizliklerinden kurtarmaktadır. Bu durum toplumsal hayat içerisinde okul kurumunu zorunlu kılmıştır. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte oluşan karmaşık yapı ve oluşan toplumsal yapının temel yaşam becerilerinin üzerinde yetkinlik gerektirmesi, okulların insan hayatı için önemini artırmıştır. Özellikle sanayi inkuşlarıyla birlikte okullar iş hayatı için eleman yetiştiren ve bireylerin meslek edinmesini önceleyen